

Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras

Timuçin KODAMAN*
Ekrem Yaşar AKÇAY**

ÖZET

Diplomasi, devletler arasındaki ilişkilerin barışçıl yollarla yürütülmesidir. Diğer bir deyişle, Uluslararası İlişkileri yürütme sanatıdır. Kendi içinde farklı şekilde gelişen diplomasi, Osmanlı Devleti'nde ilginç bir süreç izlemiştir. Başlangıçta ad hoc diplomasiyi kullanan Osmanlı Devleti, zayıflamaya başlayıp toprak kaybetmeye başlayınca sürekli diplomasiyi kullanmaya başlamıştır. Yani Osmanlı Devleti diplomasiyi hayatta kalmak için kullanmıştır. Yine de bu durum Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını engelleyememiştir. Diplomasi, Osmanlı Devleti'ne fayda sağlamasa da kendisinden sonra topraklarında kurulan pek çok devletlere miras bırakmıştır. Bu makale, diplomasi'nin gelişimi, Osmanlı Devleti'nde diplomasiyi ve Türkiye'ye mirasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Uluslararası İlişkiler, Osmanlı Devleti, Türkiye, Miras.

Diplomatic History in The Ottoman Empire From Founding To Decadence and Heritage To Turkey

ABSTRACT

Diplomacy is to continue the relationships between states peacefully. In other words, It is art of the sustaining the International Relations. As the diplomacy developed by oneself differently, it developed in Ottoman Empire. Ottoman Empire that initially used to ad hoc diplomacy, used the permanent diplomacy when it began to weak and began to lose the lands. Namely Ottoman Empire used to diplomacy to stay alive. Nevertheless although this situation hasn't ensured the benefit to Ottoman Empire, it heritaged many states that established Ottoman Empire's lands after Ottoman Empire. This article examines that developing of the diplomacy, diplomacy in Ottoman Empire and heritage to Turkey.

Key Words: Diplomacy, International Relations, Ottoman Empire, Turkey, Heritage.

Giriş: Tanım Olarak Diplomasi

Diplomasi, devletlerin Dış Politika'da Siyasi Etki Aracı olarak kullandığı ve kısaca Uluslararası İlişkilerin savaşa değil de barışçıl yol ve araçlarla yürütülmesi anlamına gelen bir kavramdır.¹ Diplomasi'nin, Harold Nicolson'a göre iki anlamı vardır: dar

* Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, tkodaman@iibf.sdu.edu.tr

** Arş.Gör., Hakkari Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ekremyasarakay@hakkari.edu.tr

¹ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004, s. 146.

anlamda diploması, hükümetlerin resmi temsilcileri olan diplomatlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri karşılıklı haberleşme ve görüşmeler süreciyken²; geniş anlamda diploması, bir ülkenin dış politikasında kullanılan çeşitli siyasal etkileme yöntem ve tekniklerini ifade etmektedir.³ Sir Ernest Satow'a göre ise diploması, bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki resmi ilişkilerin yürütülmesinde uygulanan zeka ve inceliklerdir.⁴ Daha dar bir ifadeyle diploması, Uluslararası İlişkiler tarihi'dir. Bu tarih, belgelerle doludur ama özü, hükümdarların, cumhurbaşkanlarının, başkanların, sadrazamların, dışişleri bakanlarının, kabinelerin, v.b. giriştiği ya da girişmediği eylemlerdir. Yani diploması ya da diploması tarihi, devletlerin birbiriyle nasıl ilişki kuracaklarına dair kararlar bütünü ya da farklı çıkarları temsil eden dış politikaların etkileşimidir.⁵ Tayyar Arı'ya göre ise diploması, uluslararası politika ve dış politikadan farklı olarak, bunların içeriğinden ziyade bunların yürütülme biçimiyle ilgilidir. Başka bir deyişle uluslararası politika'nın resmi yollarla uygulamaya aktarılması sürecidir. Bazen diploması daha da sınırlanarak hükümetlerin dışişleri bakanlıkları ve bu birime bağlı diplomatlar aracılığıyla yürütülen bir uygulama, bir haberleşme ve görüşmeler süreci olarak da tanımlanmaktadır.⁶ En genel çerçevede bir tanım yapacak olursak, diplomasıyı dış ilişkilerin yürütülme biçimine ilişkin kaidelerin tümü olarak tanımlamak mümkündür.⁷

1. Diplomasının Kökeni ve Gelişimi

Kökenine bakacak olursak, sözcüğün Eski Yunan'da "*ikiye katlamak*" anlamına gelen "*diploma*" sözcüğünden doğduğunu görürüz.⁸ Eski Yunan'da ve Roma'da devlete ait tüm resmi belgelere, bazı ayrıcalıklar dağıtan ve yabancı topluluklarla ilişkileri düzenleyen belgelere, bunların katlanış biçimlerinden ötürü "*diploma*" adı verilirdi.⁹

Zamanla bu belgeleri koruyacak, düzene sokacak ve deşifre edecek profesyonel katiplere ihtiyaç duyuldu ve böylece diploması, 18.yy'a kadar anılan şekilde yani "*belgeleri inceleme bilimi*" olarak kullanıldı.¹⁰

Diplomasının "*belgeleri inceleme bilimi*" olarak değil de "*Uluslararası İlişkileri Yürütme Sanatı*" olarak kullanılması ise ilk kez 1796 yılında Edmund Burke tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹ Ayrıca, Diplomatik Kurul kavramını da kullanarak burada çalışan insanlara diplomat adını vermiştir.¹²

² Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993, s. 116.

³ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 323.

⁴ Hüner Tuncer, *Küresel Diploması*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 15.

⁵ Roderic Davison, "Osmanlı Diploması ve Bıraktığı Miras", Carl Brown (ed.), *İmparatorluk Mirası*, Gül Çağalı Güven (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 246-262.

⁶ Cavidan Mordoğan, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diploması*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 7.

⁷ Ömer Kürkçüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", *AUSBF Dergisi*, Cilt. 35, No. 1-4, Ankara, Ocak-Aralık 1980, s. 312.

⁸ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diploması*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 13., Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diploması*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 9.

⁹ Tuncer, *Eski ve ...*, s. 13., Seha L. Meray, "Diploması Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 3, Ankara, Eylül 1956, s. 81.

¹⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s. 13.

¹¹ *a.g.e.*, s. 13. Namık Sinan Turan, "Osmanlı Diplomasısında Batı İmgisinin Değişimi ve Elçilerin Yetkisi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Edirne, 2004, s. 57-86.

¹² Tuncer, *a.g.e.*, s. 14.

Sözcük olarak doğuşu yeni olan diplomasinin kurum olarak varlığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Tarih öncesinde ilk kavimler aralarındaki savaş durumuna son vermek, bazı ortak sorunları tartışmak ve çözebilmek amacıyla, birbirlerine günümüzde “elçi” diye adlandıracağımız özel yetkilere sahip kişileri gönderirlerdi. Bu elçiler, “*ad hoc diplomasi*”¹³ olarak bilinen, tek yanlı ve geçici anlamını taşıyan, kavimler arası sınır sözleşmesi yapmak ve av alanlarının sınırlarını saptamak gibi örnekler verebileceğimiz, belirli bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bu yöntemi uygulamak için geçici bir süreyle yurt dışına gönderilirlerdi.¹⁴

Diplomasinin ilk örneklerini Eski Mısır ve Hititlerde görmek mümkündür. M.Ö. 1278’de yapılan ve tarihte görülen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması’nı diplomasinin ilk örneklerinden biri olarak göstermek mümkündür.¹⁵ Ancak bu tarihten önce diplomasinin olmadığını söylemek doğru değildir. Bu tarihten önce de elçilerle haber gönderiliyor ve bu elçilerin görevleri bitince dönüyorlardı.¹⁶ Görevlerini eksiksiz yapmaları ve savaşçılara tarafından öldürülmemeleri için belli ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahip olmuşlardır.¹⁷ Bununla beraber, o dönemde devlet temsilcilerinin birbirleriyle yazıştıkları, Akadca yazılmış, siyasi nitelikli mektuplar olan “*Amarna Mektupları*” eski çağın en önemli diplomatik arşivi olarak bize bilgi vermektedir.¹⁸

Eski Yunan site devletlerinde ise ilkel anlamda diplomasi kullanılmıştır. Diplomasinin burada kendini göstermesinin pek çok nedeni vardır. Öncelikle, bölgede gücü birbirine yakın Atina, Sparta gibi pek çok site devletleri vardı. Siyasi yapılanmaları çok iyi olan bu site devletlerinde, hiç biri uzun süre diğeri üstünde egemen olmamıştır. Durum böyle olunca hem aktörler varlıklarını korumuşlar hem de diplomasi sık sık başvurulmuş bir araç olarak kullanılmıştır.¹⁹ Ayrıca burada, diplomasinin açıklık ilkesi gereği kamuoyu önünde her şey konuşulmuştur. Ayrıca, bu çağlarda, çok taraflı ve konferans diplomasinin örneklerini de görmek mümkün olmuştur. Farklı site devletlerinin karar alma mercilerinin bir araya gelerek toplandıkları ve sorunlara bir çözüm aradıkları “*Amphictyonic Konseyi*”, çok taraflı diplomasinin; M.Ö. 432’de Sparta ve diğer site devletlerinin Atina’nın güçlenmesine karşı bir çare aramak için bir araya geldikleri “*Sparta Konseyi*” ise konferans diplomasinin en güzel örnekleri olarak görülmektedir.²⁰

İkinci olarak, Antik Yunan ekonomisinin ticarete dayalı yapısı, diplomasinin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Ticaret, toplumlar arasındaki ilişki ve etkileşimi geliştiren ve çatışma yerine uzlaşmayı temel alan doğası gereği diplomasinin gelişiminde etkili olmuştur. Mesela, ticaret, Antik Yunan’da, bir site devletine gelen tüccarların ticari haklarının yurttaşlık bağıyla bağlı oldukları site tarafından korunması

¹³ Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasije Geçiş Süreci*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 8.

¹⁴ Tuncer, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁵ Kadeş Antlaşması için bkz. <http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/ramseskadeshcampaign.htm>, (14.10.2010).

¹⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁷ George Grote, *History of Greece*, Vol. VIII, London, 1854, s. 186.

¹⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 14., Tuncer, *Küresel...*, s. 17.

¹⁹ Erdem, *a.g.t.*, s. 10.

²⁰ Ayrıca Diplomatik Dokunulmazlık ilkesinin ve konsolosluk kurumunun da ilk kullanıldığı yer Eski Yunan dönemi olmuştur. *a.g.t.*, s. 17.

amacıyla konsolosluğun ilk örneğini oluşturan, “*proxenos*” kurumunun oluşturulmasına yol açmıştır.²¹

Üçüncü olarak, Yunan site devletlerinin ortak dile, dine, kültüre ve benzer siyasal sisteme sahip olmaları da diplomasiyi geliştirmiştir. Devletler arasındaki sistemin kurulması ve işlemesi açısından ortak noktaların fazlalığı büyük bir avantaj olarak görülmektedir. Çünkü bu yapılar ortak bilinç ve kimliğin gelişmesine yardımcı olup, çatışmaların diplomasi yoluyla uzlaşmaya dönmesine yol açmaktadır.²²

Roma’da diplomasiye değinecek olursak, buradaki gelişim Yunanlıların ölçüsünde olmamıştır.²³ Bunun da bazı nedenleri vardır. İlk olarak, Romalıların, diğer ülkelerle ilişkilerde diplomasiyi çok az kullanmasındaki başlıca etmen, askeri açıdan güçlü olmalarıdır.²⁴

İkinci olarak, Roma ekonomisinin Antik Yunan’ın aksine esas olarak tarıma dayandığı görülmektedir.²⁵ Tarıma dayalı bir ekonomi, sosyal, siyasal ve askeri örgütlenmenin –tarım ekonomisi fetih anlayışına dayalı olduğu için askeri örgütlenme de fetih anlayışına göre yapılandırılmıştır- de bu çerçeveye göre şekillenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Roma’nın diğer devletlerle ticari ilişkileri ikincil düzeyde olmuş, bu da diplomasiyi gelişimini engellemiştir.²⁶

Üçüncü olarak, İtalyan Yarımadası, M.Ö. 10. yüzyıldan itibaren yoğun bir göçe sahne olmuş, değişik halklar yarımadada farklı uygarlıklar kurmuştur. Yani Eski Yunan’ın aksine burada ortak dilin ve kültürün ortaya çıkışı doğal bir süreçte olmamıştır. Roma büyüyüp yayıldıkça kendi dilini ve kültürünü dayatmıştır. Bu durum da bölgedeki diğer benzer kültür ve dile sahip uygarlıkların önünü kapamış ve onları Roma’nın bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla diplomasiyi gelişimini baltalanmıştır.²⁷

Bütün bu nedenlere rağmen Roma’nın, bugünkü Dış İşleri Bakanlığı Antlaşma Şubesi diyebileceğimiz “*Fetialler Koleji*” ile antlaşmaların saklanması, diplomatik arşivlerin korunmasında büyük katkıları olmuştur.²⁸

Bizans’ta ise diplomasi büyük ustalıkla kullanılmıştır. Roma’nın mirasçısı olarak kabul edilen Bizans, Roma’nın aksine diplomasiyi kurumsal ve üslup boyutlarında geliştirmiştir. Bunun temel nedeni, Bizans’ın, Roma’nın sahip olduğu güce sahip olmaması ve reel-politik koşullarının diplomasiyi kullanılmamasını yoğun ve zorunlu kılmasıdır.²⁹

Burada öncelikle elçilerin niteliğinde bir değişim olduğu göze çarpmaktadır. Bu dönemde hatip diplomat yerini gözlemci diplomata bırakmıştır.³⁰ Bunun nedeni ise

²¹ Harold Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method*, Constable and Co. Ltd., London, 1954, s. 8.

²² Keith Hamilton, Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration*, Routledge, London and New York, 1995, s. 9.

²³ Tuncer, *a.g.e.*, s. 17.

²⁴ Cecil V. Crabb, *Nations in a Multipolar World*, Harper and Row Publishers, Newyork, 1968, s. 76., Erdem, *a.g.t.*, s. 13.

²⁵ Robert Lerner, v.d., *Western Civilizations: Their History and Culture*, WW Norton&Company, London and New York, 1993, s. 162.

²⁶ Erdem, *a.g.t.*, s. 14-15.

²⁷ Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, Cilt. 1, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 204.

²⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 19., Erdem, *a.g.t.*, s. 18.

²⁹ *a.g.t.*, s. 20.

³⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s. 21.

Bizans'ın komşu ülkelerin zayıf yönlerini, kaynaklarını, amaçlarını, politikalarını öğrenip ona göre politika üretmek istemesidir.³¹

Bunun yanında Bizans protokol konusuna da büyük önem vermiştir. Ayrıca, o dönemde ilk defa dış ilişkileri düzenlemek ve yürütmekle yükümlü hükümete bağlı Dış İşleri Şubesini kurarak yabancı ülkeye gönderecekleri elçileri iyi bir eğitime tabi tutmuşlardır.³²

Ayrıca Bizans yukarıda belirttiğimiz gibi bulunduğu reel-politik koşullardan ötürü diplomasiyi savaştan üstün tutmuş ve diplomasiyi kullanırken bazı yöntemlere başvurmuştur. Bizans, diplomasiyi sadece pazarlık ya da anlaşma yöntemiyle değil aldatma, entrika, suikast gibi yöntemlerle de kullanmıştır.³³

Eski çağlarda görülen diplomasiyle beraber, 15.yy. ile birlikte İtalyan şehir devletlerinde birbirleri nezdinde sürekli diplomatik kurullar bulundurmaya anlamına gelen “*süreklî diplomasi*”ye geçiş görülmeye başlanmıştır.³⁴ Bölgedeki Alp Dağlarını Kuzey İtalya'yı koruması, ulaşım, iletişim ve haberleşmenin sınırlı olmasından dolayı diğer devletlerin ortamı rahatsız etmesinin zor olması, o dönemde Avrupa'da Yüzyıl Savaşları'nın olması ve Avrupa'nın İtalya ile uğraşamaması ve bu şehir devletleri arasında güç dengesinin olması Sürekli Diplomasinin İtalya'da görülmesinin nedenleri arasında yer almaktadır.³⁵ N. Pantromoli ilk elçi olarak 1455 yılında Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanmıştır.³⁶ Yavaş yavaş Alplerin dışına taşan diplomasi 17-18. yy. Avrupa'sında “*Altın Devri*”ni yaşamıştır.³⁷ Bu dönemde diplomaside en etkili devlet gerek devlet adamları gerek kurumlarıyla Fransa olmuştur. Diğer bir taraftan bu dönemde 1648 Westphalia ve 1712 Utrecht'le birlikte diplomaside çok taraflılık yaygınlaşmış ve dolayısıyla protokol sorunu daha önemli bir yer edinmiştir. 1815'te yapılan Viyana Kongresi ile protokol konusunda bir çözüme ulaşılmıştır.³⁸

19.yy ve devamı ile birlikte devletlerin üzerinde anlaştıkları kural ve tekniklerin gelişmesi, Uluslararası Hukuk'un devreye sokulması, diplomatların konularının belirlenmesi 1961'de Viyana'da yapılan Diplomatik İlişkiler ve Bağışıklıklar Hakkında BM Konferansı'nda 1815'te kabul edilen protokol kuralında küçük değişiklikler

³¹ Harold Nicolson, *Diplomacy*, Thornton Butterworth Ltd., London, 1939, s. 18.

³² Nicolson, *The Evolution...*, s. 11.

³³ Erdem, *a.g.t.*, s. 24.

³⁴ Hüner Tuncer, Hediye Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayınevi, Ankara, 1997, s. 18., S. L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1956, s. 80.

³⁵ 15. yüzyılda, dönemde egemen olan diplomasi anlayışının mimarı da ünlü düşünür Machiavelli olmuştur. Ona göre, aklı başında bir yönetici, özellikle çıkarının söz konusu olduğu durumlarda, önceden vermiş olduğu bir sözü tutmayabilir, insanları doğası gereği kötü oldukları için onlara karşı dürüst davranmayabilirdi. Alkım Uygunlar, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murabbahe Kurumu*, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007, s. 7., Tuncer, *Eski ve Yeni...*, s. 23., Tuncer, *Küresel...*, s. 18.

³⁶ Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 324., Ahmet Dönmez, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi (1832-1841)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 4.

³⁷ Uygunlar, *a.g.t.*, s. 6., Kemal Esercan, *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayış*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006, s. 5.

³⁸ Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 325., Tuncer, *Küresel...*, s. 23.

yapılması, hem diplomasinin pratik anlamda da geliştiğini hem de çağımıza uydurulmaya çalışıldığını göstermektedir.³⁹

2. Osmanlı Devletinde Diploması

2.1. Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlıda Diploması

Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükseliş dönemlerine baktığımızda, modern anlamda ya da 18. yy'da görülen diplomasinin olmadığı görülmektedir. Ancak bu, Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde diplomasıyı kullanmadığı anlamına gelmemelidir.⁴⁰ Bir kere, kurulduğu yer itibarıyla karşısında Bizans İmparatorluğu vardır⁴¹ ve Bizans'ın ihtiyacı olan paralı askerlik, at yetiştiriciliği ve kölelik müessesesinin Osmanlı'da elde tutulması sonucu bir takım diplomatik ilişkilerin kurulması doğaldır.⁴² Yani Osmanlı Devleti, bu dönemde diplomasıyı kullanmıştır.⁴³ Ancak bu, hemen hemen her şeyde olduğu gibi hem İslam hukuku kurallara⁴⁴ göre sürdürülmüş, Cihat anlayışı ve buna bağlı olarak da fetihler şeklinde olmuştur.⁴⁵ Bu yüzden de Batı'da Ortaçağın sona ermesiyle başlayan süreçte uygulanan devletlerarası hukuk kuralları, Osmanlı ile batılı devletler arasında uygulanamamıştır.⁴⁶ Askeri açıdan, o dönemde çok güçlü olduğu için ve her istediğini gerektiğinde savaşarak aldığı için de dönemin diploması sürekli değil ad hoc diploması- antlaşma yapma, törenlere katılma, buyrukları bildirme, savaş öncesi kan dökülmeden teslim olmayı önerme v.b.- şeklinde olmuştur.⁴⁷ Bu durum ise Gazi geleneğinin⁴⁸ benimsenerek Bizans'a saldırılmasıyla dini olmakla birlikte Bizans tekfurlarıyla iyi ilişkilerin olması zorunluluğuyla aynı zamanda dini olmayan nitelikte olmuştur.⁴⁹

³⁹ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 3. Baskı, Turan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 373.

⁴⁰ Bülent Arı, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Ed. A. Nuri Yurdusev Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004, s. 37.

⁴¹ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 5, 37., Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 73.

⁴² Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, 2004, s. 31., Savaş, a.g.e., s. 11., Halil İnalçık, "The Question of The Emergence of The Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt. 2, No. 2, Kış, 1981-82, s. 71-79.

⁴³ Tuncer, Hüner, Tuncer, Hadiye, a.g.e., s. 12-13.

⁴⁴ İslam Hukukçuların devlet ülkesini tespit açısından dünyayı ikiye ayırmışlardır. Bunlardan biri Dar'ul İslam diğeri Dar'ul Harb'tir. Dar'ul İslam'da temel ölçü idare ve icraatın İslam'a İslam esaslarına göre yönetilip İslam Hukuku'nun uygulanması olurken Dar'ul Harb de ise İslam'ın siyasi hakimiyeti dışında kalan, idari ve hukuk düzeninin İslami olmadığı, gayri İslami hukuk düzeninin uygulandığı yer olmuştur. Osmanlı Devleti Dar'ul Harb ile sürekli savaş içinde olduğundan uzun süre buralara diplomatik temsilci gönderememiştir. Gül Akyılmaz, *Osmanlı Diploması Tarihi ve Teşkilatı*, Gül Yayınevi, Konya, 2001, s. 58-59., Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s. 42., Dönmez, a.g.l., s. 8.

⁴⁵ Arı, a.g.m., s. 37., Carter V. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform*, İzzet Akyol (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 3., Feridun Emecen, Kemal Beydilli, *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi Devlet ve Toplum*, Cilt 1, İrcica Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 208.

⁴⁶ Vakur Versan, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonar Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", *Çağdaş Türk Diploması*, Ed. İsmail Soysal, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 105.

⁴⁷ Versan, a.g.m., s. 36., Girgin, a.g.e., s. 39, Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 15., Köprülü, a.g.e., s. 106., Turan, a.g.m., s. 57-86., Davison, a.g.m., s. 263.

⁴⁸ Halil İnalçık, *Essays in Ottoman History*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 230., Erdem, a.g.l., s. 132-137.

⁴⁹ Sander, a.g.e., s. 29.

Bizans'ın son dönemlerinde ortaya çıkan taht kavgalarına müdahale etmesi ve bunun sonucunda Çimpe Kalesi'nin alınması, dönemin bir başka güzel diplomatik ilişkisi olmaktadır. Bununla birlikte, bu dönemde diplomasi sadece savaşarak, Cihat anlayışıyla, iç işlere karışmayla da olmamıştır. Evlenme yoluyla da diplomasi kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Sultan'ı Orhan Bey, Bizans Prensesi Teodora ile evlenmiştir.⁵⁰ Kalelerin kuşatılması ve fetih sırasında da bir kaleyi barış yoluyla almak için çabalanmıştır.⁵¹

Osmanlı'nın diğer devletlerle diplomatik ilişkilerinin iyi olması Osmanlı Devleti'nin iç politikadaki cebriliğiyle de bağlantılı olmuştur. Bu amaçla kardeş katlinin yapılmış ve taht kavgaları en aza indirilmiştir. Aynı zamanda Fetret Devri ve Cem Sultan Olayı da devlete büyük zarar vermiştir. Cem Sultan ölene kadar Avrupalılar tarafından büyük koz olarak kullanılmıştır.⁵²

Yükseliş döneminde, o askeri başarıların yanında, Fatih'in Cenevizlilere kapitülasyon vermesi⁵³, Venediklilere sürekli dış temsilcilik ya da elçi bulundurma hakkının verilmesi ve Venedik bayrağı çeken gemilere ateş edilmeme ayrıcalığının verilmesi gibi gelişmeler de diğer önemli örnekler olarak gösterilebilir.⁵⁴

Kanuni Sultan Süleyman döneminde savaş alanında olduğu kadar diplomasi alanında da başarılı olunmuştur. Osmanlı Devleti, bu dönemde egemenliği altındaki topraklarda bulunan Katoliklere karşı Ortodoksları koruduğu gibi Ruslarla da Ortodoks nüfusa hakim olma hususunda rekabet içinde olmuştur. Bu durum Osmanlı Devletinin siyasi açıdan ne kadar güçlü olduğunu gösterirken aynı zamanda İslami bir imparatorluk olmasına karşın Ortodoks çevresinin çok olması da Osmanlı Devleti açısından batıya karşı çok büyük bir diplomatik başarı olmuştur.⁵⁵ İlk zamanlarda Osmanlı Devleti'nde sürekli dış temsilciliği olan ülke Venedik iken, Avrupa Akdeniz'deki üstünlüğü Osmanlıya kaptırdıktan sonra Venedik gibi diğer devletler de-Macarlar, Hırvatlar, Kutsal Roma İmparatorluğu v.b.- İstanbul'da Avrupa geleneğine uygun büyükelçi statüsünde olmasalar bile İstanbul'a gelmeye başlamışlardır.⁵⁶ Zamanla İstanbul'un diplomatik önemi büyümüş ve diplomasi gelişme göstermiştir. Yine de bu gelişmenin Avrupa'da gelişen diplomatik kurallara uymayan yönleri vardı. Mesela, Osmanlılar yabancı elçilerin kabulünde dost ile düşman gördüklerinin arasında büyük bir ayrıma gidebilmekteydi. İran elçisi huzura geldiğinde büyük bir itibar görürken, Avusturya elçisi geldiğinde ise kötü davranışlar sergilenebilir, bazen huzura bile kabul edilmeyebilirdi.⁵⁷

1535 yılında Osmanlı-Fransa arasında yapılan antlaşma sonucunda, Fransızlara kapitülasyon dediğimiz ayrıcalıklar verildi. Bununla birlikte Paris, İstanbul'da sürekli

⁵⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Gazi, (23.07.2010), Savaş, *a.g.e.*, s. 13.

⁵¹ Halil İnalçık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 5.

⁵² Sander, *a.g.e.*, s. 87., Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 117-125.

⁵³ Rhoads Murphey, "Fatih Dönemi İç ve Dış Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, Ankara, 1999, s. 239-257.

⁵⁴ Sander, *a.g.e.*, s. 52., Girgin, *a.g.e.*, s. 62., Maria Pia Fabris, "XV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, Ankara, 1999, s. 259-268.

⁵⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 12. Baskı, 2003, s. 65.

⁵⁶ Sander, *Ankann...*, s. 87.

⁵⁷ *a.g.e.*, s. 89.

elçi bulundurma hakkı da kazandı.⁵⁸ Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti, güçlü bir devlet olduğu ve toprak bütünlüğü ve egemenliği Avrupa tarafından tehdit edilmediği sürece, “*ad hoc*” diplomasıyı gücünün ve üstünlüğünün bir belirtisi ve temel dayanağı olarak kalmıştır.⁵⁹

2.2. Duraklama ve Gerileme Dönemi Osmanlı Diploması

Osmanlı Devleti, yukarıda da ifade edildiği gibi kuruluş ve yükseliş dönemlerinde savaşın da bir diplomatik yöntem olarak görüldüğü, savaşın diplomasının bir uzantısı olarak kabul edildiği “*ad hoc*” diplomasıyı kullanmıştır.⁶⁰ Çünkü askeri olarak çok güçlüydü ve istediğini savaşarak kazanıyordu.⁶¹ Ancak, toprak sisteminin değişmesi, merkezileşmesi gibi unsurlarla başlayan Duraklama Dönemi ile birlikte güçten düşmeler ve Avrupa'dan tehditler başlayınca diploması ve devletlerle ilişkiler gelişmeye başlamıştır.⁶² Yani duraklama dönemiyle birlikte savaşın yerini diploması almıştır. Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde yabancı devlet sultanları Osmanlı sadrazamına denk sayılırken duraklama ile özellikle 1606 Zıttoruk Antlaşması ile eşitlik/denklik sağlanmıştır.⁶³

Aslında diploması, savaşlarda başarısızlıklar yaşanınca, hayatta kalmak için bir organizma olarak görülmüştür. Elçiler, önceden antlaşma yapmak, buyrukları bildirmek gibi sebeplerden giderken, bu dönemle birlikte elçilerin gidiş sebepleri de değişmiştir. Artık elçiler, “*biç nereden hata yaptık?*” sorusuna cevap aramak üzere gönderilmeye başlanmıştır.⁶⁴

Bununla birlikte Osmanlı'da diplomasının gelişmesinde, Avrupa'da yaşanan 30 Yıl Savaşları ve Osmanlı'nın artık savaş istememesi daha doğrusu bu gücü kendisinde görmemesi de etkili olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı'da askeri anlamda yaşanan başarısızlık, ordunun bağnazlaşması ve Osmanlı coğrafyasının geniş olması da diplomasıyı geliştiren diğer bir unsur olmuştur. Çünkü Osmanlı coğrafyası geniş olunca kara ordusunu götürmek zor olmaya başlamıştır. Ayrıca orduda Yeniçerilerden başka paralı askerler de vardır. Yeniçeriler de bu tip batılı gelişmeler karşısında işten çıkarılma korkusu gibi çıkarlarını zedeleyecek nedenlerden ötür karşı çıkıp isyan çıkarmışlardır. Çünkü eskiden padişaha sadakat orduyu ve ulemayı yaşatırken, modernleşmeyle birlikte ulusun kulu olacaklarını düşünmüşlerdir. Bu ise ellerindeki geniş yetkiden feragat etme anlamına gelmektedir. Bu sebeple, padişahın kulu olmak yerine ulusun kulu olmak istememişlerdir. Bu tip modernleşme hareketleri de Batı'da, Batı tarzı eğitim gören Dış İşleri Bürokrasisi gibi elit kesimden geldiği için bu kesim tarafından hiç sevilmemiş ve kabul görmemiştir.⁶⁵

⁵⁸ *a.g.e.*, s. 90.

⁵⁹ Tuncer, *Eski ve Yeni...*, s. 49.

⁶⁰ Tuncer, *Küresel...*, s. 22.

⁶¹ Uygunlar, *a.g.t.*, s. 1.

⁶² Sander, *a.g.e.*, s. 115., Hüner Tuncer, Hadiye Tuncer, *Osmanlı Diploması...*, s. 18.

⁶³ Sander, *a.g.e.*, s. 119., Savaş, *a.g.e.*, s. 41., Sinan Turan, “Osmanlı Diploması ve Elçiler,<http://www.tarihportali.net/tarih/osmanli-diplomasisi-ve-elciler-t8424.0.html#wap2>”, (20.10.2010)., Mehmed Maksudoğlu, *Osmanlı Tarihi*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 197.

⁶⁴ Unat, *a.g.e.*, s. 15.

⁶⁵ İnalçık, “Türk Diploması..”, s. 16.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş itibarıyla askeri bir imparatorluk olması, ordudaki bağımsızlık ve başarısızlıktan ötürü de diplomasi ilk olarak askeri anlamda alınmıştır. Yani Osmanlı Devleti, askeri gücünü yitirmeye başlayınca hayatta kalmak, varlığını sürdürebilmek adına diplomasiye yönelmiş/yapışmıştır. Öyle ki, bu durum, Batıya verilen kapitülasyonların niteliğini bile değiştirmiştir. Eski dönemlerde Avrupalı devletlere-Venedik, Fransa- verilen kapitülasyonlar Hristiyan Birliğini dağıtmak gibi amaçlar taşıırken, duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerinde Avrupa'ya- İngiltere- verilen kapitülasyonlar ise ticareti düzeltmek ve düşmanlara karşı- Rusya- yardım almak amacıyla olmuştur.⁶⁶ Batılı devletler de Osmanlı'nın bu durumundan yararlanarak kendi ekonomik ve siyasi üstünlüklerini kabul ettirmiştir.⁶⁷

Ülkeyi geliştirmek için Batılı güçlerle ilişkiler geliştirilmiş, Batı tarzı reformlar yapılmaya başlanmıştır. Hatta Koçi Bey'in 1631'de Sultan IV. Murat ve Sultan İbrahim'e sunduğu ve Osmanlı'da düzensizlikler ve gerilemenin sebeplerini, bu sebeplere neden olanları çözüm önerilerini kapsayan "*Koçi Bey Risalesi*"⁶⁸ bu döneme damgasını vurmuş bir yenilik hareketi olmuştur.⁶⁹ Ancak yapılan hiçbir şey istenilen sonucu vermemiş, aksine çöküş sürecini hızlandırmıştır. Çünkü diplomasi dediğimiz unsur Batı'da bir Sanayi Devriminden ayrı olarak çıkmamış, birbirlerini tamamlayan unsurlar olmuşlardır. Fakat Osmanlı Devleti bir Sanayi Devrimi yaşamamış ve bunu başaramamış, asla bir sömürgeci imparatorluk halini almamıştır. Kapitalist Batı devletlerinin tüm dünyayı pazar olarak görmesine karşın Osmanlı bunu yapmamış ve cihat anlayışıyla hareket etmiştir. Gerileme süreci başlayınca da Batı benzeri reformlar yapmaya başlamıştır. Ancak bunu da toplumuna uydurmadan taklit ederek almıştır.⁷⁰

Ayrıca III.Selim döneminde 1793'lerde ise diplomatik anlamda Osmanlı Devleti, diğer devletlerde yer alan olaylar ve gelişmelere ilişkin daha doğrudan ve güvenilir bilgi sahibi olmak ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nu Batı'nın dışında bırakmamak nedenleriyle Avrupa başkentlerinde sürekli elçilikler kurma kararı olarak "*ad hoc*" diplomasiyi bırakarak sürekli diplomasiye geçmiştir⁷¹. İlk sürekli Osmanlı elçiliği de 1793 yılında, dönemin başat gücü olması nedeniyle İngiltere'ye açılmış ve Yusuf Ağah Efendi de ilk sürekli Osmanlı elçisi olmuştur.⁷²

2.3. 19.Yüzyıl Osmanlı Diplomasisi

Osmanlı Devleti kuruluş itibarıyla militer bir imparatorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk zamanlar, diplomasi, ekonomik ve askeri boyuta göre daha az etkili olmuştur. Çünkü askeri açıdan çok güçlü olan Osmanlı Devleti, istediğini savaşarak

⁶⁶ *a.g.e.*, s. 121.

⁶⁷ İnalçık, *a.g.m.*, s. 16.

⁶⁸ R. H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğunda Reform*, Osman Akınhan (Çev.), Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 31. Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İz Yayınları, İstanbul, 2003, s. 71-72.

⁶⁹ http://www.akademiktarih.com/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=51, (24.07.2010).

⁷⁰ Girgin, *a.g.e.*, s. 41.

⁷¹ Tuncer, *Eski ve Yeni...*, s. 50., Savaş, *a.g.e.*, s.15., Girgin, *a.g.e.*, s. 41.

⁷² Osmanlı elçilerinin, duraklama ile birlikte görevleri gözlemek, izlemek, izlediklerini rapor olarak sunmak ve bunlardan Bab-ı Ali'yi haberdar etmek şeklinde değişmiştir. Mehmet Ali Yalçınkaya, "Kuruluşun Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2, 2003, 423-489., Unat, *a.g.e.*, s. 23. Hadiye, Tuncer, Hüner Tuncer, *a.g.e.*, s. 19. , İlber Ortaylı, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 240.

elde edebilmekteydi. Yani savaş, eskiden diplomasinin bir parçasıydı ve bu nedenle diplomasiye çok az başvurulmaktaydı⁷³. Ancak Osmanlı Devleti yavaş yavaş askeri gücünü yitirmeye, savaş ve toprak kaybetmeye başlayınca, hayatta kalmak için diplomasiye tutunmaya başlamış, silahın yerini diploması almıştır.⁷⁴

Bununla birlikte, Osmanlı, gücünü kaybedince “*bari var olanı koruyalım, kollayalım ve dışlanmayalım*” mantığıyla içerde ve dışarıda denge politikası izlemeye başlamıştır.⁷⁵ Bu dönemde karşımıza çıkan devleti kurtarmak için yapılan, “Osmanlıcılık”⁷⁶, “İslamcılık”, “Batıcılık” ve “Türkçülük”⁷⁷ gibi projeler uygulanmıştır. İçeride 1829 yılında yaşanan Yunan İsyanı ve bağımsızlığı nedeniyle cins, din, mezhep ayrımı yapılmaksızın Osmanlı topraklarında yaşayan bütün halkın haklar ve ödevler bakımından eşit olması anlamını taşıyan “Osmanlıcılık Akımı” sona erip yerini dünyadaki Müslümanlardan bir İslam Birliği meydana getirme fikir ve eylemi anlamına gelen, Avrupa tarafından Panislamizm ismi de verilen “İslamcılık Akımı’na” bırakmıştır. Ancak, Osmanlı’nın elinde kalan Müslüman toprakların fakirliği, sanayi devriminden uzak oluşları zamanla Osmanlıdaki Türklerin, Türk olmadıkları halde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal bilinçten yoksun olanların bilinçlendirilmesi olarak bilinen “Türkçülük Akımı”nın daha ağır basmasına yol açmıştır.⁷⁸

Tımar sisteminin⁷⁹ bozulması, devletin güçsüz olması, savaşların kaybedilmesi sonucu ganimet alınamaması ve hazinenin boşalması gibi sebeplerden ötürü çare olarak İltizam Sistemi getirilmiştir.⁸⁰ Bu sisteme göre, vergilerin tahsili belirli bir bedel karşılığında devlet tarafından “*mültezim*” adı verilen üçüncü şahıslara verildi. Bu bedel en yüksek bedeli teklif eden kişilere verilirdi. Şahsın devlete ödediği bedel ve topladığı vergi arasındaki fark ise mültezimin karı olacaktır.⁸¹ Ancak, mültezimlerin daha fazla kar elde edebilmek amacıyla fazla vergi toplamak için halka baskı uygulaması, içerde sıkıntılara yol açmıştır. Devlet işte bu durumu güvence altına alabilmek amacıyla halk tarafından seçilen “*ayan*” adı verilen kişilere devretti. Başlangıçta ayanlar mültezimlere karşı halkı koruyorlardı. Fakat zamanla ayanlar mültezimlerle anlaşma yoluna gittiler.⁸² Bu durumda da Osmanlı Devleti, otoritenin yıpranmaması amacıyla ayanlarla anlaşma

⁷³ Savaş, *a.g.e.*, s. 19.

⁷⁴ Emecen, Beydilli, *a.g.e.*, s. 625-626., Sinan Kuralalp, Edhem Eldem, “Diplomasi ve Batı ile İlişkiler, http://www.obarsiv.com/nm_sergi_erk_eldemkunalalp.html, (20.10.2010)., Sander, *a.g.e.*, s. 154., Uygunlar, *a.g.t.*, s. 3.

⁷⁵ Roderic H. Davison, (2000), “The Modernization of Ottoman Diplomacy in The Tanzimat Period”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Çev.) Durdu Mehmet Burak, Sayı. 11, Ankara, s. 449-460.

⁷⁶ İlber Ortaylı, Taha Akyol, *Osmanlı Mirası*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 140.

⁷⁷ Ortaylı, Akyol, *a.g.e.*, s. 144.

⁷⁸ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 6-8.

⁷⁹ Timur, *a.g.e.*, s. 210-222., İlber Ortaylı, *Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 26-29.

⁸⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ltizam>, (25.07.2010).

⁸¹ Coşkun Can Aktan, “Osmanlı’da İltizam Sistemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/kamu-maliyesi/aktan-iltizam.pdf, (25.07.2010).

⁸² Süleyman Demirci, “İltizam (tax-farming) in the *Avârız*-tax System: A Case Study of the Ottoman Province of Karaman, c.1650s-1700”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, Yıl: 2002, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_12/sayi_12_10_s_demirci_159_172.pdf, (25.07.2010).

yoluna gitmişler ve II. Mahmut zamanında, 1808'de Senedi İttifak'ı yapmışlardır.⁸³ Yani içerdeki güçsüzlük, Osmanlı'yı diplomasiye adete yapıştırmıştır. Mehmet Ali Paşa Olayı⁸⁴ nedeniyle ilk defa bir Osmanlı Sultanının kendi içindeki bir olaydan dolayı batılı güçlerden yardım istemesi burada verilebilecek en güzel örneklerden biridir.⁸⁵ Bunun yanında 1856'da yapılan Islahat Fermanıyla Osmanlı, Avrupa Devletler Sistemine kabul edilmiş ve Osmanlı'nın Avrupalılığı tescil edilmiştir.⁸⁶ Ayrıca, bu dönemde, kurum olarak da diplomasi'nin geliştiği de görülmektedir. Tercime Büroları kurulmuştur. Bugünün Dış İşleri Bakanı diyebileceğimiz, eskiden yabancı devlet temsilcileriyle yazışıp antlaşmaları kayda geçirme gibi yetkilere sahip olan Reis-ül Küttap'ın⁸⁷ gerilemeyle birlikte yetkileri artırılmıştır.⁸⁸ Artık kurum diplomatik faaliyetlerin de merkezi haline gelen bir kurum olmuştur.⁸⁹

Bunların yanında, 19.yy.'da, askeri güçsüzlükten dolayı, Rusya'nın Osmanlı topraklarında izlediği Pan-Ortodoks politikası karşısında, bu politikayı kırmak adına hiçbir faaliyette bulunamamıştır.⁹⁰

Osmanlı aynı zamanda diğer devletlerle ilişkilerinde denge sağlamak için de diplomasiyi zorunlu bir araç olarak görmüştür.⁹¹ Çünkü İngiltere, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korurken, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ve 1878 Berlin Konferansı'yla birlikte bu politikasından vazgeçmiştir.⁹² Üstelik, İngiltere I. Dünya Savaşı öncesi sipariş edilen gemileri de iade etmemiş, Osmanlı'nın elinden ise itiraz etmekten başka bir şey gelmemiştir.⁹³ Bu durum bize, güç olmayınca diplomasi'nin de minor düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bununla beraber Osmanlı başka arayışlar içine girmiş ve Fransa ve Almanya'ya yönelmiştir. Ancak Fransa da İngiltere ile benzer görüşlere sahip olduğundan, Osmanlı için tek alternatif Almanya kalmıştır.⁹⁴ Bu durum ise bize, o dönemdeki iktidarın

⁸³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Sened-i_%C4%B0ttifak, (25.07.2010).

⁸⁴ C. E. Bostworth, *İslam Devletleri Tarihi*, E. Mercil, M. İpsirli (Çev.), Oğuz Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 173.

⁸⁵ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Dış Politikası ve Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 80.

⁸⁶ A. Nuri Yurdusev, Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.137., Girgin, *a.g.e.*, s. 12

⁸⁷ Recep Ahışahı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reis-ül Küttaplık*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2001, s. 9-13.

⁸⁸ Reisülküttabların diplomatik işlerindeki öneminin artması, Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasında büyük rol oynayan Reisülküttab Ramî Mehmet Efendi ile birlikte olmuştur. Bu tarihten sonra Reisülküttablar, yine divan kalemi yöneticiliğini sürdürmekle beraber, elçilerle görüşmek gibi diplomatik işlerle daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. 18. Yüzyıldan itibaren Divan- Hümayun'un bütün kalemlerinin yöneticiliğini alarak devlet içinde en önemli mevkii durumuna gelmiştir. İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 242-245

⁸⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 156.

⁹⁰ Yuluğ Tekin Kurat, "19.yy.'da Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 173.

⁹¹ Sander, *a.g.e.*, s.153-161.

⁹² <http://www.e-tarih.org/sayfa.php?sayfa=2154243.2109152.0.0.0.php>, (28.07.2010).

⁹³ Sander, *a.g.e.*, s. 288.

⁹⁴ *a.g.e.*, s. 288-289.

Alman hayranı olmadığını tek alternatiflerinin Almanya olması nedeniyle Almanya ile yakınlaştığını göstermektedir.⁹⁵

I. Dünya Savaşı ise, çatlaklar veren -Mehmet Ali Paşa olayında ve Berlin Antlaşması'nda⁹⁶ olduğu gibi- Osmanlı Diplomasinin öldüğü/ bittiği an olmuştur. Çünkü diploması sadece bir kelime oyunu değildir. Diplomatik başarı arkasında mutlaka bir askeri güç gerektirmek zorundadır. Askeri güç olmayınca diplomasinin bir anlamı yoktur. Bu yüzden Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı ile askeri anlamda çökünce, diplomatik anlamda da bir çöküş yaşamıştır.⁹⁷

2.4. Osmanlı Devleti'nin Diplomatik Anlamda Türkiye'ye Bıraktığı Miras

Gerek kuruluş ve yükseliş dönemlerinde, gerekse duraklama ve gerileme dönemlerinde Batı tarzı bir diploması olmasa da Osmanlı Devleti'nin de diplomasıyı bir araç olarak kullandığını görmekteyiz. Bununla beraber, Osmanlı Devleti, gelecek dönemlerde topraklarında kurulan devletlere özellikle de Türkiye'ye diplomatik anlamdan demografik yapıya kadar pek çok miras bırakmıştır.⁹⁸ Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Öncelikle Osmanlı'nın gerileme döneminde aldığı Batı tarzı diplomatik kurumların ve örgütün- Dış İşleri Bakanlığı⁹⁹, Tercüme Büroları¹⁰⁰, çalışanları ve örgütün yapısı gibi-, kurumsal ve sivil bürokrasinin neredeyse tamamı aynen ya da benzer şekilde Türkiye'ye geçtiğini ve görmekteyiz.¹⁰¹

İkinci olarak, Osmanlı'da İslami gelenekte, Şeyhülislam özerktir. Ancak bürokratik hiyerarşi içinde kurum padişaha bağlıdır. Yani din bürokrasiye bırakılmamış, bürokratik hiyerarşi içinde padişaha bağlı olsa da din alimleri tarafından yürütülmüştür. Türkiye de ise bu konuda karşımıza Diyanet İşleri gelmektedir. Diyanet İşleri de özerk olduğu gibi bürokratik hiyerarşi içinde Başbakanlığa bağlıdır. Ayrıca, Türkiye'de Kuran Kurslarının açılma nedeni ise, Osmanlı'da olduğu gibi dini sivil bürokrasiye bırakmamak ve insanları dinden uzaklaştırmamak içindir.¹⁰²

Üçüncü olarak, Osmanlı'da batılılaşma Batı'da, Batı kültürüyle yetişen seçkin tabaka ile gelmiştir.¹⁰³ Türkiye'de de bu işi Batı'da, Batı tarzında yetişmiş diplomatlar gerçekleştirmektedir.¹⁰⁴ Yani Osmanlı'daki ve Türkiye'deki aydın/seçkin tabaka birbirleriyle bağlantılıdır. Osmanlı aydın kesimi bilinmeden Türkiye aydın kesimini

⁹⁵ a.g.e., s. 279-283., İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1981, s. 22-72.

⁹⁶ Teyfur Erdoğan, "1856 Paris Kongresi- 1878 Berlin Kongresi Arasında Osmanlı Dış Politikası", *Çağdaş Türk Diploması: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 172.

⁹⁷ Girgin, a.g.e., s. 12-13.

⁹⁸ Nuri Yurdusev, "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine", Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoglu (Ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara, USAK Yayınları, 2010, s. 49.

⁹⁹ a.g.e., s. 19.

¹⁰⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 24.

¹⁰¹ Ortaylı, Akyol, a.g.e., s. 124., <http://www.uslanmam.com/cumhuriyet-tarihi/36225-hariciyeden-disislerine.html>, (20.10.2010), Yurdusev, a.g.m., s. 49.

¹⁰² Mustafa Bakırcı, "Şeyhülislamıktan Diyanet İşleri Başkanlığı'na", *Haksöz Dergisi*, Sayı. 66, İstanbul, Eylül 1996, http://haksözhaber.net/okul_v2/article_detail.php?id=1437, (22.10.2010).

¹⁰³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 30.

¹⁰⁴ Yurdusev, a.g.m., s. 50.

anlamak zordur.¹⁰⁵ Ayrıca Osmanlı dönemde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti döneminde de Batılılaşmaya karşı bir tepki olmuştur. Bu karşıtlığın bir nedeni dinsel anlamda bir meşruiyetten gelmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde de Türkiye Cumhuriyeti'nde de dinden beslenen bir sosyo-kültürel yapı vardır.¹⁰⁶ Bu, insanların alıştığı bir kalıptır ve bu kalıpları değiştirmek zordur. Bu yüzden de batılılaşmaya karşı hep bir karşıtlık, tepki olmuştur ve olmaktadır.

Dördüncü olarak, Türk diplomasisinin kendinden zayıf devletler üzerinde ciddi bir baskınlığı vardır. Mesela Ege Denizi'nde Yunanistan'ın kıta sahanlığını aşması Türkiye açısından savaş sebebidir. Aynı şey Osmanlı yükseliş döneminde -Osmanlı-Safevi Mücadelesi- de görmek mümkündür.¹⁰⁷

Beşinci olarak, Türk Diplomasisinde de Osmanlı'nın duraklama ve gerileme döneminde olduğu gibi bir statükoculuk, yani eldeki toprakları koruma durumu vardır.¹⁰⁸

Altıncı olarak Osmanlı'nın yine aynı dönemde izlediği denge politikasını Türkiye'de de görmekteyiz. Türkiye de Osmanlı'da olduğu gibi devletlerle ilişkilerinde hep bir denge politikası -Türkiye Ortadoğu'da Müslüman ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı gibi Ortadoğu'da İsrail'i tanıyan ilk müslüman devlet olmuştur- izlemektedir.¹⁰⁹

Yedinci olarak, bilindiği gibi Batı, Osmanlı'nın gücünü kaybedip kendilerine bağımlı olduğu yıllarda Osmanlı'ya karşı ekonomik ve siyasi anlamda bir emperyalist politika uygulamıştır. Lozan'a rağmen Batı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için de Osmanlı'dakine benzer bir politika izlemiştir.¹¹⁰

Sekizinci olarak, Osmanlı'nın son dönemlerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de Batı'ya, Batı politikalarına karşı bir güven sorunu vardır. Osmanlı çok taraflı hakemli toplantılarda -Karlofça gibi- toprak kaybettiği için genellikle sorunlarını ikili görüşmeler yaparak çözmeye çalışmış, çok taraflı mekanizmalara katılmamıştır. Bu güvensizlik duygusu Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Türkiye, Kıbrıs Sorunu hususunda, Annan'ın hakemliğini başlangıçta kabul etmemiş, sorunu ikili görüşmelerle çözmek istemiş ve Annan'ın hakemliğini zar zor kabul etmiştir.¹¹¹

Dokuzuncu olarak, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi Avrupa merkezli kuruluşlara -1856 yılında Paris Konferansı'nda Avrupa Konseyi'ne üye olunmuştur. Cumhuriyet döneminde de Uluslararası Posta Birliği'ne üye olarak bulunmaktayız- üye olma çabasına girmiştir.¹¹²

Onuncu olarak, Osmanlı'nın bir dış tehdide karşı başka bir devletin desteğini -Rusya'ya karşı İngiliz desteği- sağlama şeklindeki ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de mevcuttur. Mesela Milli Mücadele döneminde Ankara'nın en önemli

¹⁰⁵ İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007., s. 38.

¹⁰⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 36-43.

¹⁰⁷ Timur, *a.g.e.*, s. 132-156., Baron Joseph Van Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Mümin Çevik, Erol Kılıç (Çev.), Neşriyat Yayınları, İstanbul, 1984, s. 1050-1066.

¹⁰⁸ Baskın Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", *Türk Dış Politikası Kuruluştan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 11. Baskı, Cilt 1, İletişim Yayınları, 2005, s. 46., Davison, "The Modernization...", s. 449-460., Yurdusev, *a.g.m.*, s. 54.

¹⁰⁹ Akyılmaz, *a.g.e.*, s. 59, Oran, *a.g.m.*, s. 46-47.

¹¹⁰ İnalçık, "Türk Diplomasi...", s. 16.

¹¹¹ Yurdusev, *a.g.m.*, s. 53.

¹¹² *a.g.m.*, s. 54.

hasmı İngiltere olmuştur. Ankara, İngiltere'ye karşı Komünist Rusya'dan destek almıştır.¹¹³

On birinci olarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti diplomasinde de vardır. Zira, cumhuriyet daha kurulmadan Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi ve Lozan'da da bu politikanın savulması, bu politikanın bir miras olarak geçtiğinin en büyük göstergesi olmaktadır.¹¹⁴

Ve son olarak, Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye'de de batılılaşma, geliş itibarıyla daha batılılaşmanın ne olduğu anlaşılmeden, ne olduğu bilinmeden yapılmış, yenilikler topluma benimsetmek, topluma uydurmak yerine aynen, taklit edilerek –askeri, hukuksal ve anayasal reformlar- alınmıştır.¹¹⁵

Sonuç

Askeri bir gelenekle kurulan ve askeri başarıların bittiği yerde diplomasiyi yaşamak, hayata tutunabilmek için bir araç olarak gören Osmanlı İmparatorluğu, diplomasiyi Batı tarzında almaya, kullanmaya başlamasıyla birlikte, onun için her şey, bütün felaketler aslında yeni başlamıştır.¹¹⁶

Bununla birlikte askeri gücün kaybedilmesiyle diplomaside de zamanla bir güç kaybı yaşanmıştır. Mesela, Sokullu döneminde, İnebahtı da yaşanan başarısızlıkta Sokullu'nun söylediğini, Napolyon'un Mısır'ı işgal edip Navarin'de donanmamızı yaktığında söyleyemiyoruz.¹¹⁷ Çünkü diplomatik başarı, arkasında askeri başarı olmadan güçsüz olmaya, zayıf kalmaya mahkum olmuştur.

Ayrıca, kendi içinde istikrarsız bir tablo çizse de- I. Balkan Savaşı'nın kaybedilip II. Balkan Savaşı'nın kazanılması gibi-, duraklama ve gerileme aslında bir çöküş dönemi olmuştur. Diplomaside de, bu dönemle birlikte yavaş yavaş sona ermeye başlamıştır. *Mehmet Ali Paşa Olayı*, burada verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu artık, içeride bir valiyle bile baş edebilecek durumda değildir. Ve bu durum, I. Dünya Savaşı ile de son bulmuştur. Çünkü artık hiç müttefiki kalmamıştır.¹¹⁸

Aslında, diplomatik başarı veya dış politika, her zaman iç politikadaki başarıya bağlı olmuştur. Yani realistlerin dediği gibi iç ve dış politika hiçbir zaman birbirinden ayrı düşünülmesi gereken kavramlar olmamıştır. Osmanlı, iç politikada başarılı olduğu sürece diplomaside de, dış politikada da başarılı olmuştur. Ne zaman içerdeki otoritesini kaybetmiş, işte o zaman diplomaside de başarısızlığa mahkum olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, diplomatik anlamda pek çok olayla, gelişmeyle karşılaşmıştır. Bu olay ve gelişmeler, imparatorluk yıkıldıktan sonra, hakim olduğu topraklarda kurulan devletlere özellikle de Türkiye'ye birçok miras bırakmıştır. Bunlar, kurumsal açıdan tutun da toplumsal, kültürel, siyasal v.b. pek çok alana yansımıştır.

¹¹³ Davison, "Osmanlı Diplomasisi...", s. 295.

¹¹⁴ *a.g.m.*, s. 294.

¹¹⁵ İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 154., William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Alaeddin Şenel (Çev.), 13. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 623.

¹¹⁶ Emecen, Beydilli, *a.g.e.*, s. 625-626.

¹¹⁷ Sander, *a.g.e.*, s. 188.

¹¹⁸ Girgin, *a.g.e.*, s. 12-13.

KAYNAKÇA

- Ahışhalı, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reis-ül Küttâplık*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2001.
- Akçura Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Akyılmaz, Gül, *Osmanlı Diploması Tarihi ve Teşkilatı*, Gül Yayınevi, Konya, 2001.
- Arı, Bülent, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Ed. A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004.
- Bostworth, C. E., *İslam Devletleri Tarihi*, E. Mercil, M. İpsirli (Çev.), Oğuz Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Crabb, Cecil V., *Nations in a Multipolar World*, Harper and Row Publishers, Newyork, 1968.
- Dağ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004.
- Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğunda Reform*, Osman Akınhan (Çev.), Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1997.
- _____, "Osmanlı Diplomasisi ve Bıraktığı Miras", Carl Brown (ed.), *İmparatorluk Mirası*, Gül Çağalı Güven (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, "The Modernization of Ottoman Diplomacy in The Tanzimat Period", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Çev.) Durdu Mehmet Burak, Sayı. 11, Ankara, 2000.
- Demircioğlu, Halil, *Roma Tarihi*, Cilt. 1, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Dönmez, Ahmet, *Karşılıklı Diplomasıye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi (1832-1841)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- Emecen, Feridun, Beydilli, Kemal, *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi Devlet ve Toplum*, Cilt 1, İrcica Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Erdem, Gökhan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasıye Geçiş Süreci*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- Erdoğan, Teyfur, "1856 Paris Kongresi-1878 Berlin Kongresi Arasında Osmanlı Dış Politikası", *Çağdaş Türk Diploması: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Esercan, Kemal, *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diploması Anlayışı*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Sakarya, 2006.
- Fabris, Maria Pia, "XV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, Ankara, 1999.
- Findley, Carter V., *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform*, İzzet Akyol (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Girgin, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- Gönlübol, Mehmet *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993.
- Grote, George, *History of Greece*, Vol. VIII, London, 1854.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Hamilton, Keith, Langhorne, Richard *The Practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*, Routledge, London and New York, 1995.

- İnalçık, Halil, "The Question of The Emergence of The Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt. 2, No. 2, Kış, 1981-82.
- _____, *Essays in Ottoman History*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- _____, "Türk Diploması Tarihinin Sorunları", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- _____, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayınları, İstanbul, 2000.
- Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Kurat, Yuluğ Tekin, "19.yy.'da Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Kutluoğlu, Muhammed Hanefi, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Dış Politikası ve Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Kürkçüoğlu, Ömer, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", *AUSBF Dergisi*, Cilt. 35, No. 1-4, Ankara, Ocak-Aralık 1980.
- Lerner, Robert, v.d., *Western Civilizations: Their History and Culture*, WW Norton & Company, London and New York, 1993.
- Maksudoglu, Mehmed, *Osmanlı Tarihi*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001.
- McNeill, William H., *Dünya Tarihi*, Alaeddin Şenel (Çev.), 13. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.
- Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1956.
- _____, "Diploması Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 3, Ankara, Eylül 1956.
- Mordoğan, Cavidan, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- Murphey, Rhoads, "Fatih Dönemi İç ve Dış Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, Ankara, 1999.
- Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Thornton Butterworth Ltd., London, 1939.
- _____, *The Evolution of Diplomatic Method*, Constable and Co. Ltd., London, 1954.
- Oran, Baskın, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", *Türk Dış Politikası Kuruluştan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 11. Baskı, Cilt 1, İletişim Yayınları, 2005.
- Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1981.
- _____, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyülü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Osmanlı Barışı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____, *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- _____, *Osmanlı'da Milletler ve Diploması*, 2. Baskı, Türkiye İş

- Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ortaylı, İlber, Akyol, Taha, *Osmanlı Mirası*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Özbilgen, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İz Yayınları, İstanbul, 2003.
- Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, 3. Baskı, Turan Kitabevi, Ankara, 2005.
- Purgstall, Baron Joseph Van Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Mümin Çevik, Erol Kılıç (Çev.), Neşriyat Yayınları, İstanbul, 1984.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 12. Baskı, 2003.
- _____, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, 2004.
- Savaş, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Sönmezoglu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Timur, Taner, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Tuncer, Hüner, Tuncer, Hadiye, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayınevi, Ankara, 1997.
- Tuncer, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002.
- _____, *Küresel Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Turan, Namık, Sinan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Yetkisi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Edirne, 2004.
- Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- Uygunlar, Alkım, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murabbaşlık Kurumu*, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007.
- Uzunçarşılı, İbrahim Hakkı, *Osmanlı Devleti'nde Merkez ve Babriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Versan, Vakur, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Yalçınkaya, Mehmet Ali, "Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2, İstanbul, 2003.
- Yurdusev, A. Nuri, Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- _____, "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine", Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necifeoğlu (Ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara, USAK Yayınları, 2010.

İnternet Kaynakları

- http://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Gazi, (24.07.2010).
- http://www.akademiktarih.com/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=51, (24.07.2010).
- Emre, Akif, "Bir Kraliçe İki İmparatorluk Mirası", *Yeni Şafak*, <http://yenisafak.com.tr/yazdir/?t=15.05.2008&i=10907&y=AkifEmre>, (24.07.2010).
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ltizam>, (25.07.2010).

- Aktan, Coşkun Can, "Osmanlı'da İltizam Sistemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/kamu-maliyesi/aktan-iltizam.pdf, (25.07.2010).
- Demirci Süleyman, "İltizam (tax-farming) in the *Avârîz*-tax System: A Case Study of the Ottoman Province of Karaman, c.1650s-1700", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, Yıl: 2002, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_12/sayi_12_10_s_demirci_159_172.pdf, (25.07.2010).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Sened-i_%C4%B0ttifak, (25.07.2010).
- <http://www.e-tarih.org/sayfa.php?sayfa=2154243.2109152.0.0.0.php>, (28.07.2010).
- <http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/ramseskadeshcampaign.htm>, (14.10.2010)
- Kurenalp, Sinan, Eldem, Edhem "Diploması ve Batı ile İlişkiler, http://www.obarsiv.com/nm_sergi_erk_eldemkunalp.html, (20.10.2010).
- <http://www.uslanmam.com/cumhuriyet-tarihi/36225-hariciyeden-disislerine.html>, (20.10.2010).
- Turan, Sinan, "Osmanlı Diploması ve Elçiler, http://www.tarihportali.net/tarih/osmanli_diplomasisi_ve_elciler-t8424.0.html;wap2, (20.10.2010).
- Bakırcı, Mustafa, "Şeyhülislamıktan Diyanet İşleri Başkanlığı'na", *Haksöz Dergisi*, Sayı. 66, İstanbul, Eylül 1996, http://haksozhaber.net/okul_v2/article_detail.php?id=1437, (22.10.2010).